

- 4) извлечению основной информации из технических текстов;
- 5) реферированию, аннотированию, реферативному переводу.

Осуществление управления названными выше деятельностью гарантирует каждому студенту определенный уровень обученности в основных видах речевой деятельности: говорении, письме, чтении, что существенно продвигает студентов в самостоятельном изучении ИЯ как средства общения. Это имеет большое психологическое значение.

Литература

1. Коньшева А.В. Организация самостоятельной работы учащихся по иностранному языку. – СПб: КАРО, Мн.: Изд-во “Четыре четверти”, 2005. – 208 с.
2. Бабанский, Ю.К. Об управлении процессом воспитательного воздействия // Сов. педагогика. – 1971. – №8. – С. 33–41.
3. Талызина Н.Ф. Управление процессом усвоения знаний. – М.: Изд-во МГУ, 1984. – 344 с.
4. Зимняя И.А. Психология обучения неродному языку. – М., 1989. – 217 с.
5. Есипович К.Б. Управление познавательной деятельностью учащихся при изучении иностранного языка. – М., 1988 – 234с.
6. Анохин П.К. Особенности афферентного аппарата условного рефлекса и их значение для психологов // Вопросы психологии. – 1955. – №6. – С. 18-22.
7. Коньшева А.В. Контроль результатов обучения иностранному языку. – СПб: КАРО, Мн.: Изд-во “Четыре четверти”, 2004. – 144с.
8. Пидкасистый П.И. Самостоятельная познавательная деятельность школьников в обучении: Теоретико-экспериментальное исследование. – М.: Педагогика, 1980. – 240с.

С.П.Білоконний

ДІАГНОСТУВАННЯ РІВНЯ ГОТОВНОСТІ СТУДЕНТІВ ДО НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОЇ ПРАКТИКИ

В статті розглядається проблема готовності студентів педуніверситетів к виконанню професійної діяльності в умовах сучасної школи.

In the article the problem of readiness of students of peduniversits is examined to implementation of professional activity in the conditions of modern school.

Постановка проблеми. Сучасна освітня система має відповідати високим вимогам суспільства до особистості педагога. Перехід до реалізації нової парадигми вищої школи означає оновлення всіх її сторін: змісту, форм організації, методів і засобів навчання, а найважливіше – підготовки науково-педагогічних кадрів.

Педагогічна практика в умовах сучасної школи – це можливість активного професійного навчання, зорієнтованого на особистість майбутнього вчителя, актуалізацію потреби у професійному самопізнанні і самовихованні, вироблення гуманістичної професійної позиції.

Сьогодні студент-практикант не об'єкт, який механічно засвоює і відтворює знання, а суб'єкт навчання і сучасної практики шкільного життя.

Від першої сходинки – пізнання структури, особливостей педагогічної діяльності (I курс), специфіки педагогічної професії як професійної системи “людина – людина” (II – III курси) – студент прямує, як стверджує І. Зязюн, до “усвідомлення того, що особистість учителя є головним “інструментом” його успішної діяльності” (IV курс), а від цього – до осмислення власної готовності відповідати таким професійним вимогам, як глибина знань, розвиненість педагогічного мислення та певних здібностей, умінь і навичок (V курс) [4, с.4-5].

Друга сходинка у професійному навчанні – робота над собою, розвиток особистих задатків, удосконалення психотехніки, мовлення, невербальної поведінки, необхідних для організації навчально-виховного процесу на високому рівні.

Вітчизняні дослідники (Н.Тарасович, І.Зязюн, Л.Крамущенко та ін.) звертають увагу на те, що “лише технологізацію освіти не можна вважати гарантом високих педагогічних результатів. Вирішальна роль залишається професійному учительству”.

Проблема підготовки майбутнього вчителя знайшла своє відображення в дослідженнях відомих педагогів: В.Сухомлинського, І.Зязюна, В.Кан-Калика, О.Киричука, Н.Кузьміної, В.Сластьоніна, Л.Кондрашової, П.Щербаня, В.Бондаря, З.Слепкань, В.Семиченко та ін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить про досить широке висвітлення проблеми готовності. Так, наприклад, готовність як психологічний феномен досліджували М.Дьяченко, Л.Кандибович, Н.Левітов, Д.Узнадзе, В.Мясищев та ін. Проблему підготовки вчителя до

розвитку творчої особистості учня та творчої професійної діяльності висвітлено у працях М.Никандрова, Ю.Азарова, В.Моляко, С.Сисоевої, Ю.Кулюткіна, Р.Скульського та ін.

Разом з тим, готовність майбутнього вчителя до активної навчально-виховної практики недостатньо досліджена.

Мета статті: визначити основні показники готовності студентів до навчально-виховної практики та виявити її рівень.

Для досягнення поставленої мети розкриємо сутність поняття “готовність майбутнього вчителя до професійної діяльності” та визначимо її компоненти.

Виклад основного матеріалу. Відомий психолог С.Рубінштейн звертав увагу на те, що “діяльність людини обумовлює формування його свідомості, його психічних зв’язків, властивостей, процесів, а ці останні, здійснюючи регуляцію людської діяльності, є умовою її адекватного виконання” [6, с. 251]. Провідна діяльність, за О.Леонтьєвим, детермінує розвиток особистості [3, с. 97].

Варто зазначити, що у психолого-педагогічній літературі немає єдиного підходу щодо визначення змісту, структурних компонентів готовності майбутнього вчителя до педагогічної діяльності. Однак більшість авторів розглядають готовність як певний психічний стан особистості.

Так, наприклад, М.Дьяченко та Л.Кандибович розглядають готовність як “вибіркову прогнозуючу активність особистості на стадії її підготовки до діяльності” [2, с.28]. Цей стан, на думку науковців, виникає з моменту визначення мети на основі усвідомлених потреб і мотивів. Далі готовність розвивається у зв’язку з виробленням особистістю плану, настанов, загальних моделей наступних дій. Завершальною стадією є втілення готовності, що з’явилася, у предметних діях, які відповідають строго визначеним засобам і способам діяльності.

На думку Л. Кондрашової, готовність до педагогічної роботи визначається “участю студентів не в будь-якій діяльності, а лише в тій, яка забезпечує формування в них позитивного відношення до обраної професії, стійких професійних інтересів і потреби творчо працювати в обраній професійній сфері” [5, с. 11].

І.Дичківська під готовністю до педагогічної діяльності розуміє “особливий особистісний стан, який передбачає наявність у педагога мотиваційно-ціннісного ставлення до професійної діяльності, володіння ефективними способами і засобами досягнення педагогічних цілей, здатності до творчості і рефлексії” [1, с. 335].

Проаналізувавши та узагальнивши різні точки зору у визначенні готовності майбутнього вчителя до педагогічної діяльності та врахувавши особливості організації роботи студентів-практикантів, сформулюємо визначення досліджуваної готовності. Готовність майбутнього вчителя до здійснення професійної діяльності у процесі педагогічної практики – це цілісне стійке утворення, яке мобілізує особистість на активне включення у діяльність, спрямовану на високу результативність навчально-виховного процесу.

Навчальними планами для студентів IV курсу різних факультетів педуніверситету передбачена навчально-виховна практика тривалістю.

Це перше самостійне включення майбутніх вчителів в навчально-виховний процес сучасної школи. Студенти-практиканти, перебуваючи в ролі вчителя, повинні зуміти організувати такий процес навчання, який зміцнював би інтерес кожного учня до пізнання, відкриття нового, і водночас сприяв формуванню творчої мислячої, самокритичної особистості.

На думку сучасних дослідників (Митник О., Пальшкова І., Коваль Л., Бондаренко О. та ін.), ефективність навчально-виховного процесу може бути значно результативнішою за умови виховуючих взаємин двох особистостей – вчителя й учня.

Продуктивність такої взаємодії залежить від “здатності вчителя до педагогічної імпровізації; володіння педагогічною технікою; вміння вільно поводитися; керувати власним психічним станом; чітко та емоційно відкрито висловлювати власні почуття і думки; постійно відчувати і підтримувати зворотній зв'язок у спілкуванні” [1, с. 10].

Розглядаючи готовність майбутнього вчителя до здійснення професійної діяльності як складну інтегровану якість особистості, ми виділяємо в її структурі такі компоненти:

1. Мотиваційний (виявляється у рівні усвідомлення особливого призначення вчительської професії; позитивному ставленні і прагненні займатися педагогічною роботою).
2. Змістово-процесуальний (виявляється у якості одержаних студентом знань з психолого-педагогічних та методичних дисциплін про сутність, структуру та шляхи організації навчально-виховного процесу у сучасній школі на високому рівні; у вмінні використовувати ці знання у власній педагогічній діяльності; у точності виконання роботи; у самостійності у діях; в ініціативності та творчому підході до справи).

3. Емоційно-вольовий (виявляється у витриманості та дисциплінованості; впевненості у власних силах; наполегливості та цілеспрямованості; у почуттях задоволення, успіху й радості від виконуваної роботи).
4. Оцінно-рефлексивний (виявляється в умінні адекватно оцінити власну та учнівську діяльність; аналізувати різні етапи своєї професійної діяльності; в умінні думкою випереджати події і передбачати результати своїх дій; вносити корективи з метою підвищення ефективності організації навчально-виховного процесу).

У визначенні змісту кожного компонента ми використовуємо особистісний підхід, який розробляє і обґрунтовує Л. Кондрашова. Науковець вважає, що „не можна обмежуватися в підготовці учителя тільки змістовною стороною (формуванням знань, умінь і навичок). Необхідно, щоб у центрі уваги були в першу чергу його інтелект, моральні і духовні сили” [7, 3].

До основних показників, що дозволяють говорити про рівень готовності студентів до навчально-виховної практики, віднесені:

- усвідомлення соціальної значущості та особливостей педагогічної діяльності;
- наявність бажання активно включитися до неї;
- свідома дисциплінованість та відповідальність;
- критичність в оцінці результатів педагогічної діяльності;
- ініціативність та самостійність.

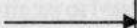
Це дозволило нам виділити такі рівні:

Високий

Зацікавленість, готовність займатися педагогічною діяльністю, впевненість у собі, наполегливість, цілеспрямованість, почуття успіху, критичність в оцінці своїх дій та характеристики етапів своєї діяльності, уміння думкою випереджати події і передбачати результати

Достатній

Усвідомлення особливостей майбутньої професії і її значення для суспільства, працездатність, сумлінність, здатність відповідати

за результати праці, обов'язковість, задоволеність, неадекватна оцінка своєї діяльності, недостатній рівень самоконтролю.

Низький

Байдужість, дія за шаблоном, незадоволеність собою, відсутність самокритичності й самооцінки.

Для виявлення стану досліджуваної проблеми нами була проведена експериментальна робота (констатувальний експеримент), яка охоплювала 300 студентів ІУ курсів: факультет української філології (100 студ.), педагогічного (102 студ.), географічного (52 студ.) та історичного (46 студ.) факультетів Криворізького державного педагогічного університету.

На настановних конференціях, що проводилися за чітким графіком перед початком педагогічної практики, студентам було запропоновано тестові завдання:

1. Педагогічна практика – це спосіб вивчення навчально-виховного процесу на основі безпосередньої участі в ньому практикантів:
  - а) погоджуюсь;
  - б) не погоджуюсь.
2. Безпосередня робота в ролі вчителя дає можливість:
  - а) набути педагогічного досвіду;
  - б) перевірити правильність вибору вчительської професії;
  - в) навчитися спілкуватися з учнями.
3. У сучасній педагогічній практиці учень розглядається як:
  - а) суб'єкт педагогічної діяльності;
  - б) об'єкт педагогічної діяльності.
4. Передбачення вчителем себе в педагогічній ситуації, обґрунтування педагогічного рішення на основі самоаналізу та самоусвідомлення характеризується поняттям:
  - а) педагогічна емпатія;
  - б) педагогічна рефлексія;
  - в) педагогічна креативність.
5. Поняття педагогічної емпатії пов'язано із здатністю вчителя викликати позитивне ставлення до себе:
  - а) так, згоден;
  - б) ні, не згоден.
6. Джерелом постійного професійного самовдосконалення вчителя є ставлення до себе як до діяча:
  - а) погоджуюсь;
  - б) заперечую.

7. Педагогічна техніка – це вміння вчителя користуватися на уроці технічними засобами навчання:
  - а) так;
  - б) ні.
8. Вчитель може мати оптимістичний настрій, творче натхнення лише у тому випадку, коли сумлінно виконує професійні функції:
  - а) погоджуюсь;
  - б) заперечую.
9. Педагогічна інтуїція, яка базується на розумінні тенденцій, принципів навчання й виховання, є опорою вдалої імпровізації:
  - а) погоджуюсь;
  - б) заперечую.
10. Перцептивні здібності вчителя виявляються в уміння:
  - а) адаптувати навчальний матеріал відносно рівня розвитку учня;
  - б) проникати у внутрішній світ дитини;
  - в) передбачати наслідки своїх дій.
11. Педагогічний такт учителя виражається перш за все:
  - а) у виявах ввічливості до кожної дитини;
  - б) у почутті міри, доцільності впливу залежно від ситуації спілкування;
  - в) у створенні атмосфери довіри між учителем і учнями та між самими учнями.
12. Перспективи зростання та успіху вчителя у педагогічній професії в сучасних умовах здебільшого визначаються:
  - а) достатніми спеціальними знаннями та фаховою підготовкою;
  - б) здатністю до постійного професійно-педагогічного саморозвитку та самовдосконалення;
  - в) поступовим набуттям досвіду та педагогічної вмілості.
13. Педагогічна майстерність – це комплекс властивостей особистості, що забезпечує самоорганізацію високого рівня професійної діяльності на рефлексивній основі:
  - а) погоджуюся;
  - б) не погоджуюся.

Відповіді та роз'яснення

1. а) Мета педпрактики – закріпити у студентів теоретичні знання, виробити уміння використовувати їх у педагогічній діяльності; студенти-практиканти відвідують і самі проводять уроки та інші заняття, беруть участь у позакласній роботі.

2. а) Вчитель-початківець, здобувши теоретичну підготовку, починає практичну діяльність, він набуває досвіду. У цьому разі досвід означає набуття практичних умінь, впровадження теорії в практику, процес формування педагогічної майстерності. Науковці зазначають, що “набуття досвіду є етапом, щаблем у досягненні майстерності, якщо цей досвід осмислюється і стає особистісним надбанням учителя.

Досвідчений учитель, який досягає високих результатів, – це майстер педагогічної справи” (І. Зязюн).

3. а).

4. б) Педагогічна рефлексія – це здатність педагога об’єктивно оцінити себе та свої вчинки, зрозуміти, як його сприймають у процесі педагогічного спілкування.

5. б) Педагогічна емпатія – це здатність учителя до емоційної ідентифікації себе з іншою людиною, зокрема з учнями, вміння співчувати дітям, співпереживати, віддзеркалювати у власній психіці їхні радощі та невдачі, проблеми та інтереси, ставити себе на місце інших, спроможність відгукуватися на переживання інших, сприймати такі почуття як свої власні.

6. а).

7. б) Педагогічна техніка – це вміння використовувати власний фізіологічний апарат як інструмент виховного впливу. Вона буває внутрішньою (створення внутрішнього переживання особистості, психологічне настроювання особистості на майбутню діяльність через вплив на розум, волю й почуття) та зовнішньою: вербальною (вплив за допомогою слова) та невербальною (міміка, жести, постава, контакт очей, дистанція).

8. б) Можна викликати в собі оптимістичний настрій, творче натхнення лише у тому випадку, коли для вчителя любов до дітей є основою і головним засобом навчально-виховного процесу.

9. а) Для інтуїції характерна швидкість у прийнятті педагогічних рішень, а також недостатня усвідомленість логічних підстав прийнятого рішення.

10. б) Учитель повинен володіти соціальною перцепцією – вмінням за зовнішніми ознаками (вираз обличчя, очі, настрої) зрозуміти ситуативний психічний стан учня.

11. б).

12. б).

13. а).

Отримані експериментальні дані виявилися такими: кількість студентів, які виконали всі завдання правильно, становила 40 осіб (13,3%); у 193 осіб (64,3%) правильними були більше 50% завдань; 67 осіб (22,4%) відчували значні утруднення під час виконання завдань (успішно виконано 1/3 тестів).

Щоб дізнатися, з якими почуттями й емоціями студенти-практиканти вирушають до школи, ми використали модифікований Кольоровий тест Фрлінга. Кожен студент повинен вибрати квадрат

такого кольору, який співзвучний його внутрішньому стану на момент виходу на навчально-виховну педагогічну практику (червоний – готовий працювати, з нетерпінням чекає зустрічі з учнями та досвідченими педагогами-практиками; зелений – не зовсім впевнений у власних силах, але готовий працювати над подоланням перешкод; синій – невпевнений у собі, потрібна допомога з боку методистів та підтримка з боку вчителя-наставника).

Вибір кольорів розподілився так: червоний – 59 осіб (19,7%), зелений – 204 особи (68,0%) та синій – 37 осіб (12,3%).

Основні показники та результати констатувального експерименту були враховані при визначенні рівня досліджуваної особистісної якості майбутнього педагога:

Таблиця 1

Рівень готовності студентів IV курсу до навчально-виховної практики (у %)

№ п/п	Показники ф-т	Високий	Достатній	Низький
		18,0%	67,0%	15,0%
1.	Укр. філології (100 студ.)	18,0%	67,0%	15,0%
2.	Педагогічний (102 студ.)	12,8%	69,6%	17,6%
3.	Географічний (52 студ.)	19,2%	46,2%	34,6%
4.	Історичний (46 студ.)	23,9%	41,3%	34,8%
	Загальний рівень (300 студ.)	17,4%	60,3%	22,3%

Як бачимо, переважна більшість студентів кожного факультету має достатній рівень готовності до навчально-виховної практики. Але, враховуючи той факт, що майже $\frac{1}{4}$ випускників-бакалаврів має низький рівень, необхідно надалі продумати систему роботи, яка б суттєво змінила ситуацію на краще.

Отже, готовність студентів педуніверситетів до навчально-виховної практики, є важливим особистісним утворенням, яке дозволить майбутньому вчителю виконувати професійну діяльність якнайкраще.

Література

1. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології. – К.: Академвидав, 2004. – 352с.

2. Дьяченко М.И., Кандыбович Л.А. Психология высшей школы. – Минск: Изд.: БГУ, 1978. – 320с.
3. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность. – М.: Политиздат, 1977. – 304с.
4. Педагогічна майстерність / За ред. І.А. Зязюна. – К.: Вища школа, 2004. – 422с.
5. Професійне становлення майбутнього вчителя: монографічний огляд / За ред. Л.В. Кондрашової. – Кривий Ріг: Видав. дім, 2006. – 327с.
6. Рубинштейн С.Л. Проблемы общей психологии. – М.: Педагогика, 1973. – 423с.
7. Сборник методов диагностики и способов формирования профессиональных качеств личности будущего учителя / Под ред. Л.В. Кондрашової. – Кривой Рог: КДПИ, 1993. – 149с.

О.О.Павленко

СИСТЕМА ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ З КУРСУ “ГРОШІ ТА КРЕДИТ” В ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ ЕКОНОМІЧНОГО СПРЯМУВАННЯ

В статье рассматриваются особенности преподавания курса “Деньги и кредит” в условиях экономического образования в высших учебных заведениях. Акцентируется внимание на умениях студентов использовать полученные знания в практической деятельности, решать нестандартные ситуации и задания, уметь взаимодействовать в группе.

Формирование данных умений реализуется при помощи использования на практических занятиях как традиционных, так и активных “интерактивных” методов обучения. Разработана система практических занятий к курсу “Деньги и кредит”.

This article examines the features of teaching of the course “Money and credit” in conditions of modern economic education in high educational institutions. It accents attention on the students’ skills to use their knowledge in practical activity, to decide non-standard situations and tasks, to be able to interact in groups.

The formation of these abilities is realized by means of use at the practical studies both traditional and active “interactive” methods of the teaching. The system of the practical studies to the course “Money and credit” was worked out in this article.

У теперішній час стає очевидним, що рішення важливих проблем перебудови економіки України в напрямку переходу до цивілізованого ринку та інтеграції до світового ринкового господарства неможливо без створення багаторівневої системи сучасної освіти в нашій країні.

Економічні знання сьогодні потрібні не тільки спеціалістам, працюючим в різних сферах економіки та управління, вченим-економістам та викладачам економічних дисциплін але й всім членам суспільства для рішення повсякденних проблем. Наприклад, в зв'язку із переходом до ринкової економіки відбувається суттєва перебудова фінансової системи, створюються економічні і правові умови для розвитку підприємництва, розвивається ринок цінних паперів тощо. Такі нові умови стимулюють інвестиційну діяльність приватного сектору та індивідів. При цьому в процесі прийняття рішень його учасники самостійно несуть фінансову відповідальність за результати того чи іншого економічного рішення. Прийняти його вірно та без втрат можливо лише маючи певні економічні знання.

Необхідно також відмітити, що без сучасної економічної освіти сьогодні неможливий розвиток спеціального соціального прошарку – підприємництва як активної економічної сили. Адже формування людини як представника цього прошарку, тобто як носія особливих цінностей, норм, орієнтирів, передбачає не тільки наявність особливих схильностей до економічної діяльності, але й розвиток певних якостей особистості та володіння професійними знаннями.

Таким чином, економічну освіту можна розглядати як складне явище – процес та результат засвоєння економічних знань та вмінь, формування певних якостей особистості, розвитку економічного мислення та поведінки, включення в соціальні відносини, властиві працівнику сучасного та майбутнього виробництва [5, с. 8-9].

Виходячи із цього, можна сказати, що реалії сьогодення – нецивілізований ринок, гонитва за миттєвою вигодою, недобросовісна реклама та непорядність у ділових стосунках, є не стільки результатом непродуманості економічної політики, скільки показником нерозвиненості економічної свідомості і мислення населення України, а отже економічної освіти. А тому відродження України треба починати із формування економічної культури населення, підвищення умінь раціонально мислити і грамотно

господарювати, виявляти ініціативу, йти на розумний ризик, дбаючи про майбутнє.

Рішення даних проблем можливо лише за правильно побудованої та продуманої системи економічної освіти в усіх навчальних закладах.

Значне місце в системі економічної освіти вищих навчальних закладів займає вивчення навчального курсу “Гроші та кредит”. Головним завданням курсу є надання майбутнім фахівцям з економіки знань щодо сутності та механізму функціонування таких категорій, як гроші, кредит, грошовий ринок, відсоток; формування у фахівців теоретичної та методологічної бази, необхідної для наступного оволодіння практикою використання грошово-кредитних інструментів, а також уміння оцінювати й аналізувати грошово-кредитну політику, яка проводиться в країні. Ця інформація забезпечує науково-теоретичну і методологічну основу для формування системи знань з конкретно-прикладних дисциплін майбутніх фахівців за різними спеціальностями. Саме тому курс “Гроші та кредит” органічно поєднаний із багатьма іншими економічними курсами. Такими як економічна теорія, теорія фінансів, макроекономіка, прогнозування та державне регулювання економіки, інвестування, міжнародні валютно-кредитні та фінансові відносини тощо [7, с. 6].

Україна за роки перебудови набула значного досвіду використання грошей і кредиту: пережила небачену за мирних умов гіперінфляцію, розбудувала в основному інфраструктуру власних банківської, грошової і валютної систем, сформувала грошовий, фондовий та валютний ринки. Тобто був пройдений складний шлях, який забезпечив визначальну роль грошей в національній економіці. Реформована грошова система сприяє ефективному використанню ресурсів, зростанню виробництва, його збалансованості. Водночас гроші виконують важливу інформативну функцію, їх називають “мовою ринку”. І це справді так. Вся статистична, комерційна, а власне й виробнича інформація стосовно процесів, що відбуваються в ринковій економіці, подається через вартісні показники у їх грошовому вираженні.

Все це дає підставу вважати, що наукове розуміння проблем грошей, грошового обігу, кредитних відносин, банківської справи є необхідним компонентом становлення професійних економічних знань студентів вищих навчальних закладів. А вивчення дисципліни “Гроші та кредит” – складовою підготовки кваліфікованих економістів.

У курсі “Гроші та кредит” важливо не тільки набувати теоретичні знання, а й доповнювати вже існуючі в аспекті адаптації теорії до практики розвитку економічних відносин. Тим паче, що з’явилися широкі можливості для перевірки теоретичних положень на практичному досвіді та фактичних матеріалах нашої країни.

З цієї причини при вивченні курсу “Гроші і кредит” важливою формою організації навчання стають практичні заняття, які надають можливість закріпити і використати лекційну і самостійно оброблену інформацію при рішенні різного роду і складності завдань [8].

Використання отриманих знань – це складний психолого-педагогічний процес, який полягає в реалізації засвоєних понять, законів і теорій в інтелектуальній і практичній діяльності для одержання суспільно корисного продукту. Використовуючи знання на практиці, в житті, студенти переконуються в їх суспільній цінності і на основі цього в них виробляється потреба в засвоєнні знань. На основі застосування відбувається диференціація, узагальнення і систематизація знань. Готовність студентів до успішного використання знань – один із критеріїв їх засвоєння.

Мету практичних занять можна представити у вигляді основних положень: закріплення знань шляхом активного повторення матеріалу лекції, конкретизації та розширення цього матеріалу, його транспозиції на певні завдання; розвиток здібності самостійно використовувати отримані знання для виконання певних дій та для отримання нових знань та навичок; встановлення зв’язку закономірностей, показників з практикою їх використання; ознайомлення з методами та засобами науки в їх практичному використанні; надбання першочергових експериментальних навичок; ознайомлення із різними засобами аналізу та оцінки станів предмету який вивчається, довідниковими та іншими допоміжними інформаційними матеріалами; надбання навичок самостійного рішення науково-практичних питань; приведення розрізаних знань в певну систему; виховання дисципліни та відповідальності навчальної та наукової праці; розвиток зв’язків між предметами.

У системі практичних занять має місце певна дидактична послідовність. На перших заняттях для рішення ставляться однотипові задачі та приклади, потім вони ускладнюються та розширюються. Відповідно змінюється і роль педагога. Спочатку він веде заняття в суворо визначеній системі, потребуючої від студентів чіткого виконання всіх робіт як по змісту, так і по формі. Потім викладач

виступає в ролі керівника та консультанта при достатній самостійності студентів.

Оптимальне проведення практичних занять включає ряд умов їх організації. До найважливіших з них відносимо: дидактично обґрунтоване планування виходячи із задач предмету вивчення; визначення стану знань студентів, їх підготовки до занять; підготовка самих завдань, методичних порад до них та рекомендацій; рекомендована література; чітка організація та порядок проведення робіт; встановлення мети кожного заняття із визначенням показників результатів; науково-теоретичне введення до занять із вказівкою методів та засобів їх проведення; організація та проведення контролю роботи; підведення підсумків роботи; визначення шляхів для подальшої самостійної роботи студентів з предмету, що вивчається.

Виконання цих умов є необхідним та суттєво важливим для проведення практичних занять відповідно до їх ролі, мети та задачі в системі навчання вищої школи [1].

Крім того, реалії сьогодення вимагають від педагогів пошуку нових ефективних форм і прогресивних методів навчання, які були б адекватними сучасній парадигмі освіти, що дає можливість всебічно і гармонійно розвивати особистість, торкаючись не лише суто економічної сторони, а й включати також моральні, етичні, психологічні аспекти, які так чи інакше пов'язані із економікою [6]. Саме тому дедалі частіше при вивченні економічних дисциплін на місце традиційним методам навчання приходять активні методи. Застосування активних форм та методів навчання дає змогу розвивати у студентів гнучкість мислення, адаптованість до будь-яких ситуацій, ініціативність, самостійність у прийнятті рішень і разом із тим вміння працювати у колективі, творчий підхід до вирішення проблем. Тобто всі ті якості, які необхідні людині, щоб бути конкурентоспроможною на ринку, здатною оперативно сприймати нововведення та швидко адаптуватись в нових умовах праці, діяти і мислити по-новому [7].

Ми пропонуємо при вивченні курсу "Гроші та кредит" застосовувати певну систему практичних занять у вигляді проблемних семінарів, занять у формі ділових (рольових) ігор, із застосуванням методу кейс-стаді, методу мозкової атаки, аналізу конкретних економічних ситуацій тощо.

Простежимо систему практичних занять при засвоєнні курсу "Гроші і кредит" із застосуванням традиційних та активних методів навчання.

При розгляді теми 1 “Виникнення грошей, їх суть, форми та функції” можна провести практичне заняття із застосуванням проблемних питань. Вибрати з студентів “сучасників” різних історичних періодів, які повинні за допомогою різних прикладів і ситуацій перенести групу в часи панування тієї чи іншої форми грошей. Це дозволить зрозуміти суть грошей як особливого товару, засвоїти як визначається вартість грошей за різних форм функціонування, простежити взаємозв’язок їхніх функцій.

З теми 2 “Кількісна теорія грошей і сучасний монетаризм” доцільно провести нестандартне практичне заняття за допомогою методу дискусії, розділивши аудиторію на представників класичної кількісної теорії, неокласиків та монетаристів. В результаті знання студентів з теми, що розглядається, поглибляться, будуть розвиватися вміння аргументовано відстоювати свою точку зору, уважно й зважено вислуховувати думки опонентів, буде формуватися й розвиватися культура обговорення спірних питань.

Для теми 3 “Грошовий оборот і потоки грошей” можна не відходити від стандартного типу практичного заняття і зайняти студентів вирішенням практичних вправ для формування вмінь і навичок побудови схеми грошових потоків.

Розглядаючи тему 4 “Структура грошового обороту”, можна підготувати стандартне практичне заняття, використавши деякі активні методи: економічний диктант з подальшим обговоренням відповідей, а також розглядом проблемних питань, що забезпечує розвиток динамічності і нестандартності розумових процесів, спроможності абстрагуватися від об’єктивних умов і існуючих обмежень.

Метод ситуаційних розрахункових задач важливо використати в темі 5 “Грошова маса”. З його допомогою можна вивчити як якісні, так і кількісні зв’язки економічних явищ, засвоїти сутність показників, що характеризують стан грошової сфери. Крім того цей метод дозволить розширити коло знань студентів, котрі в процесі рішення задач пов’яжуть свої теоретичні знання з практикою, життям, одночасно набуваючи навички в проведенні розрахунків.

Тема 6 “Емісія і випуск грошей в господарській оборот” вимагає проведення стандартного практичного заняття, на якому формуються основні навички розрахунку банківського мультиплікатора, обов’язкових і вільних резервів.

Засвоїти структуру грошового ринку, його функції, інституційну модель, зрозуміти механізм формування пропозиції та

попиту на гроші, досягнення рівноваги між ними з теми 7 “Грошовий ринок” допоможе традиційне практичне заняття.

При вивченні теми 8 “Грошові системи” для поглиблення розуміння на практичному занятті можна використати гру з дидактичними текстами “Запитуйте – відповідаємо”. Вона розвиває вміння формулювати запитання, трансформуючи зміст інформації, сприяє аналітичній обробці інформації. Інтерпретація запитань іншими студентами допомагає виявити рівень розуміння змісту самим автором, переглянути власну точку зору на дане питання. Ігрові моменти сприяють розблокуванню емоційного напруження, що виникає в процесі навчання.

За допомогою проведення практичного заняття з теми 9 “Місце держави в грошовій сфері” методом “мозкова атака” досягається розвиток творчого мислення, вивільнення від стереотипів, традицій і стандартів.

Щоб поглибити знання з теми 10 “Інфляція” та теми 15 “Валютні системи і валютне регулювання”, встановити зв’язок теорії і практики, сформувати вміння слухачів аналізувати ситуацію, робити висновки, приймати відповідні рішення в нетипових або непередбачених ситуаціях, ефективно застосувати в нестандартних практичних заняттях метод Case Studies, що на рівні з отриманням професійних знань дозволяє розвивати необхідні здібності, прищеплювати специфічні навички.

Після вивчення всього розділу “Гроші і грошові потоки” доцільно провести підсумкове практичне заняття у формі гри типу “Брейн-Ринг”. Метою такого практичного заняття є перевірка рівня засвоєння навчального матеріалу з даного розділу, виявлення прогалин в знаннях, набуття навичок колективного рішення.

За темами 11 та 12 “Характеристика кредиту та його роль в ринковій економіці” і “Кредитна система” окрім традиційних практичних занять можна провести й рольову гру для активізації роботи студентів, підвищення ступеня засвоєння матеріалу, інтенсифікації всього навчального процесу. Значимість застосування цього нестандартного практичного заняття посилюється й тим, що за його допомогою студенти отримують можливість перейти від абстрактного мислення до конкретного сприйняття дійсності, розвивати уміння використання отриманих теоретичних знань у своїй майбутній практичній діяльності.

Роботу на практичному занятті з теми 13 “Банківська система” ефективно організувати методом вивчення подій, що вчить

формулювати і ставити запитання, вмінню знаходити відсутню, для рішення проблеми, інформацію, аналітично мислити, вмінню вирішувати складні і нетипові завдання, застосовувати здобуті знання на практиці.

При засвоєнні змісту понять валюта, валютний курс, їх види, розумінні механізму функціонування валютного ринку, призначення валютної системи, її видів та еволюції в темі 14 “Валюта і валютний ринок” застосовується вирішення завдань проблемно-ситуаційного характеру на традиційному практичному занятті.

Застосування різноманітних методів активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів впливає на продуктивність процесу формування професійних умінь майбутніх фахівців з економіки. “Активні методи дозволяють виявляти різні точки зору на одну й ту саму подію, виявляти спільні погляди при інтерпретації блоку інформації, розвивати вміння до активної співпраці у робочих групах, встановлювати емоційні контакти, формувати навички самопідготовки для більш ефективної діяльності та засвоєння більшого обсягу інформації. Також вони дуже подобаються студентам, однак перетворювати нестандартні практичні заняття в головну форму роботи, вводити їх в систему недоцільно, на наш погляд, через велику втрату часу, відсутності серйозної пізнавальної праці, невисокої результативності, поверховості знань, вмінь, відсутності глибини і міцності” [3, с. 52].

Ясна річ, традиційне заняття відіграє суто інформативний характер. Але слід пам'ятати, що неможливо підготувати спеціаліста до творчої трудової діяльності, якщо в процесі його навчання буде переважати репродуктивна діяльність. Тому необхідне оптимальне поєднання різних груп методів навчання, що дасть можливість досягнути відповідного рівня підготовки майбутніх спеціалістів, доповнити й урізноманітнити навчальний процес [3, с. 53].

Отже, головною задачею в системі практичних занять при викладанні дисципліни “Гроші та кредит” в вищих навчальних закладах є пошук оптимального поєднання традиційних і нетрадиційних форм навчання з використанням різних методів навчання.

Нам уявляється, що в основі такої єдності лежать вимоги, яким повинні задовольняти всі використані методи: формувати у студентів необхідність в набутті нових знань; направляти процес навчання на зв'язок із сучасним життям; сприяти міцному засвоєнню студентами знань та навичок, а також вміннями переносити їх в нові

умови; допомагати оволодінню навчальними та професійними вміннями як інструментом пізнання [9].

Отже, підготовка викладача до проведення практичного заняття вимагає ретельності і творчості, адже кожна тема курсу потребує свого підходу та своєї методики проведення. При цьому необхідно враховувати наступне: визначити мету, які вміння та навички повинні засвоїти; активізацію пізнавальної діяльності; самостійність студентів під час виконання завдань; питання, теми доповідей, завдання повинні бути пов'язані із темою, яка вивчається, з актуальною проблемою; наскільки дане заняття сприяє формуванню творчої особистості; поєднання даної дисципліни з іншими (міжпредметний зв'язок) [3, с. 50]. Звичайно, вибір методів та форм навчання – це творчий підхід кожного викладача. Але в той же час важливо, щоб обраний метод чи форма заняття були найбільш ефективними при проведенні практичного заняття з певної теми. Тому на вибір доцільної форми практичного заняття також впливає місце теми в курсі та зміст питань, що в ній вивчаються.

Література

1. Архангельский С.М. Лекции по теории обучения в высшей школе. – М.: “Высшая школа”, 1974. – 532 с.
2. Гальчинський А. С. Теорія грошей. – К.: “Основи”, 1998. – 413 с.
3. Довідник з психолого-педагогічних дисциплін для студентів економічних вузів (в двох частинах) / Автор і укладач Павленко О.О. – Кривий Ріг: КНЕУ КЕІ, 2001. – Частина II. – 75 с.
4. Модуль 6 “Активізація навчання в економічній освіті” з дисципліни “Методика викладання економіки” / Автор і укладач Павленко О.О. – Кривий Ріг: КЕІ КНЕУ, 2003.–53 с.
5. Неволіна В.В., Ромашина И.А.. Специфика экономического образования в педагогических университетах // Экономика в школе. – 2002. – №3. – С.8-10.
6. Павленко О.О. Методи активізації пізнавальної діяльності студентів // Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики: Зб. наук. праць. – К.: КНПУ, 2000. – Вип.4. – С.167-174.
7. Павленко О.О. Проблемний семінар як засіб формування творчої особистості в навчальному процесі у вищій школі // Зб. наук. праць: Педагогічні науки. – Херсон: ХДПУ: Айлант, 1999 – Вип.12. – С.112-119.
8. Плани та завдання для практичних занять з дисципліни “Гроші та кредит” для студентів, що навчаються за учбовими планами бакалавра з економіки та підприємництва / Укладач Максимова

А.В. – Кривий Ріг: КЕІ КНЕУ, 2001. – 29 с.

9. Рева Ю.П., Смоквіна А.С. Реалізація сучасних методів навчання в процесі підготовки майбутніх спеціалістів // 36. наук. праць Педагогічні науки. – Херсон: ХДПУ: Айлант, 1999. – Вип.12. – С.101-104.

Л.В.Бродська

ТЕХНОЛОГІЯ ТА МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ДИСЦИПЛІН В ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ МАГІСТРІВ ЕКОНОМІЧНОГО ПРОФІЛЮ

Дана стаття розглядає основні питання, пов'язані з методологією розробки навчальних та робочих програм для магістрів факультету менеджменту та технологічні аспекти реалізації означеного методичного забезпечення.

The article reveals the main questions, connected with the methodology of working out educational and operating programs for the magistrates as well as technological aspects of the realization of these documentary supply.

Аналіз стану підготовки фахівців – економістів та менеджерів у вищих навчальних закладах на сучасному етапі свідчить, що майбутні викладачі економічних дисциплін, мають достатньо високий рівень фахової підготовки, але рівень їх готовності до викладання цих дисциплін має досить низькі показники. У них виникають проблеми з навчально-методичним забезпеченням, організацією лекційних, практичних та семінарських занять. Студенти демонструють слабе володіння дидактичними технологіями та методикою викладання відповідних дисциплін.

З метою розв'язання вище означених проблем, підвищення якості підготовки спеціалістів до викладацької діяльності на факультеті менеджменту ЗНУ було введено курси з методики викладання економічних дисциплін та менеджменту для магістрів денної та заочної форми навчання.

Методичні аспекти підготовки спеціалістів до педагогічної діяльності у вищому навчальному закладі було розглянуто в роботах Крамаренко В.І., Підкасистого П.І, Трофімової З.П., Хвесені Н.П., Хуторського А.В., Русецької Т.П., Смирнова С. та інших.

Науковці пропонують певні алгоритми та шляхи вирішення проблемних питань, пов'язаних з наявністю труднощів в формуванні готовності майбутніх викладачів до роботи зі студентською

аудиторією. Але аналіз досліджень свідчить про розходження поглядів авторів на зміст та практичне значення курсів, що знаходять відображення і у запропонованих навчальних та робочих програмах.

Дана стаття має на меті показати деякі підходи до використання положень, які є основними у розробці науково-методичного забезпечення цих курсів.

Методологічною основою сучасної дидактичної системи є об'єктивні закономірності філософії пізнання, матеріалізму, гуманізму, гуманістичної психології. Сутність навчання сьогодні не зводиться до трансляції викладачем готової інформації, або до засвоєння студентами суми знань, це, насамперед формування в них готовності швидко орієнтуватися в тій чи іншій галузі знань, знаходити необхідні матеріали, займатися самоосвітньою діяльністю.

При розробці змістовних та процесуальних аспектів дисциплін що викладаються, ми виходили з принципів особистісно-орієнтованого підходу, розуміння того, що студент – активний суб'єкт освітнього процесу, навчально-пізнавальної діяльності. Тому дидактична система має ґрунтуватися на оновленій науково-педагогічній парадигмі, яка спрямована на реалізацію взаємодії педагогів та студентів, на вдосконалення культури спілкування викладачів, їхньої здатності коректно розв'язувати складні навчальні та позанавчальні ситуації.

Вище означені особливості сучасної дидактичної системи передбачають зміну орієнтації з засвоєння певної суми знань та вмінь на внутрішній світ особистості студента. Навчальна діяльність – це організована, психологічно обґрунтована діяльність двох рівноправних у відношеннях суб'єктів, яка задовольняє їхні сутнісні потреби.

Єдиної сучасної дидактичної системи немає, існує декілька концепцій навчання, одна з яких – програмоване навчання, яке ми будемо розглядати як метод навчання людини з використанням програми управління процесом засвоєння знань, умінь і навичок, складеної так, що на кожному етапі навчального процесу чітко обумовлюються ті знання, які мають бути засвоєні, і контролюється процес засвоєння. Головна ідея цієї концепції – управління навчально-пізнавальними діями учнів за допомогою навчальної програми.

Навчальна програма як алгоритм пізнавальних дій, що містить послідовні мікроетапи опанування одиниць знань або дій, є основним поняттям цієї концепції. В рамках концепції ми вважали за необхідне приділити значну увагу питанням, пов'язаним з вимогами до складання навчальних програм в лекції, а також надати майбутнім

викладачам можливість поглибленого опрацювання цього матеріалу на семінарському занятті.

Метою цього етапу роботи було з'ясувати принципи, за якими складається навчальна програма, показати, як саме зміст навчальної дисципліни має бути відображеним в цілях та завданнях курсу.

Слід зазначити, що в теорії та практиці програмованого навчання існують два окремих підходи – лінійний та розгалужений. Автором першого підходу є Б.Скіннер (1904 – 1990). Матеріал, що вивчається, розподіляється на невеликі частини, які доступні для засвоєння і закінчуються кількома контрольними запитаннями. Ч.Купісевич сформулював основні засади створення та використання лінійного програмування в навчальному процесі: розподіл навчального матеріалу на дрібні “порції”; активізація діяльності учнів шляхом вказівок що і як робити; негайна оцінка відповіді або дії (принцип зворотнього зв'язку); індивідуалізація темпу і змісту навчання.

Перевагою лінійного програмування є те, що суб'єкти навчання обов'язково опановують навчальний матеріал, завдяки його поділу на невеликі частини, безпосередньому контролю і перевірці, можливості відтворення навчальних дій. Однак цей підхід не дає змоги чітко з'ясувати загальні цілі навчання, досягти мети стрибком, індивідуалізувати зміст навчання, обмежує творче мислення і самостійність.

Розгалужене програмування набуло свого розвитку з урахуванням переваг і недоліків лінійного і відрізняється двома особливостями.

Автор цього варіанта Н.Краудер, по-перше, пропонував задавати навчальний матеріал не малими частинами, а логічно завершеними і великими блоками для того, щоб суб'єкти навчання могли глибоко і всебічно проаналізувати його зміст; по-друге, під час виконання контрольного завдання визначати правильну відповідь з набору відповідей, де є ще й неповні та неправильні відповіді, які містять системні помилки. Коли студент дав правильну відповідь, він переходить до наступного мікроетапу. В іншому разі йому дається пояснення сутності помилки, і він отримує завдання працювати з однією із додаткових програм з урахуванням виду помилки або повернутися до вихідного пункту. Отже, розглянута програма веде до навчальної мети різними шляхами залежно від наявних відповідей та помилок. Так досягається індивідуалізація навчання.

Однак і цей варіант програмування має недоліки. Основними серед них є вибір правильної відповіді, який провокує на відгадування

відповідей, запам'ятовування та вилучення помилкових тощо. Розглянуте програмування не дає цілісного і системного уявлення про матеріал, який вивчається.

З метою подолання недоліків лінійного та розгалуженого програмування створено змішане програмування, яке є комбінацією двох перших. На сучасному етапі практично використовується змішаний варіант програмування. Такі програми навчання виявляються найбільш ефективними для формування практичних навичок і вмій.

З урахуванням вищезначених даних теоретичних досліджень, в рамках реалізації вимог Болонського процесу навчальні та робочі програми курсів “Методика викладання економічних дисциплін” та “Методика викладання менеджменту” було складено на модульній основі і використовувалися нами як зразки для майбутніх викладачів.

Ми запропонували студентам магістратури наступну схему роботи.

Кожен з них мав обрати певну дисципліну економічного циклу або дисципліну циклу менеджменту і самостійно, спираючись на зміст, виявити цілі та завдання майбутнього курсу. Враховуючи кількість годин за навчальним планом, магістри склали тематичний план дисципліни з модульним розподілом по семестрам навчання.

Наступним етапом роботи було заняття, на якому проводилась презентація цих структурних елементів програми і обговорювались певні недоліки з метою їх корегування.

Індивідуальним завданням на наступне практичне заняття стала підготовка міні-занять, теми яких обирались з переліку, запропонованому для робочої програми з певної дисципліни, а форма реалізації також залишалася на вибір слухачів.

Ми використовували такий метод навчання як моделювання, оскільки за його допомогою найбільш об'єктивно розкриваються життєві та навчальні ситуації, а також є можливість відстежити і урегулювати проблемні питання.

Тож студенти мали нагоду відчутти себе викладачами і зробити спробу практичного застосування отриманих теоретичних знань і умінь.

На етапі підготовки магістрам було надано критерії оцінювання лекційного заняття, в дискусійній формі обговорено вимоги до професійної майстерності педагога, що викладає теоретичні дисципліни.

Таким чином, ми висвітлили основні питання щодо методологічних засад розробки навчальних та робочих програм з підготовки магістрів до викладання економічних дисциплін та менеджменту, технологічні та методичні аспекти їх практичної реалізації.

Література

1. Русецкая Т.П. Современные технологии обучения в высшей школе / Т.П. Русецкая. М.: МИТСО, 1998.
2. Смирнов С. Ещё раз о технологиях обучения // высшее образование в России / С. Смирнов. – 2000. – №6.
3. Крамаренко В.И. Методика преподавания экономических дисциплин. Учеб. пособие / В.И. Крамаренко и другие Симферополь: “Таврида”, 1999.
4. Пидкасистый П.И. Психолого-дидактический справочник преподавателей высшей школы / П.И.Пидкасистый, Л.М.Фридман, М.Г.Гарунов. М.: Педагогическое общество России, 1999.
5. Трофимова З.П. Технология обучения (Методические материалы для преподавателей) / З.П. Трофимова. Мн.: РИВШ БГУ, 1995.
6. Хвесеня Н.П. Взаимосвязь методов обучения с ролью знаний в экономическом развитии // Учебное знание как основа поражения культурных форм в университетском образовании: материалы науч. - практ. конф. (Минск, 14-15 ноября 2000 г.) / Центр проблем развития образования БГУ / под ред. М.А.Гусаковского. Мн.: Пропилеи.
7. Хуторской, А.В. Современная дидактика: учеб. для вузов / А.В.Хуторской. СПб.: Питер, 2001.

В.В.Сізов

НАПРЯМКИ ГУМАНІСТИЧНОГО ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ В СИСТЕМІ ЗАОЧНОЇ ОСВІТИ

В статье анализируются вероятные проблемы и направления формирования гуманистического воспитания студентов заочной формы обучения.

The aim of this article is to determine possible problems and priority tendencies of forming human behavior system for student of distance reportment.

Постановка проблеми. Необхідність реформування вищої освіти висуває сьогодні масу питань і проблем, вони широко обговорюються як у популярній пресі так і на сторінках спеціальних

видань. Однак хотілося б розглянути ще одну досить важливу проблему для обох сторін навчального процесу – виховний процес у системі заочної освіти.

Виховний процес і студент-заочник – у кращі часи сполучення складне, сьогодніж складне тим більше. Складність може пояснюватися багатьма соціальними й особистісними факторами, але головний з них – зміни в системі соціальних цінностей. Парадокс полягає в тому, що заочна освіта за формою і змістом залишається колишньою і практично незмінною протягом багатьох десятиліть, у той час як соціальне середовище змінилося давно.

Заочна форма навчання організована ще в 30 – рр. ХХ ст. практично не змінилася. У силу ряду причин, заочне навчання перетерпіло деяку еволюцію і практично сьогодні виступає як “усічена” форма очної освіти – рентабельної для навчального закладу і дешевого для студента, але не завжди ефективного для суспільства [7, с.51].

Іншими словами, існуюча система заочної освіти не відповідає його соціальним цілям. Вона цілком орієнтована тільки на процес навчання, що не відповідає ментальності системи освіти в країні “вчити виховуючи”. Звідси відірваність освіти від її соціальних задач, а часом і елементарний формалізм.

Дану освітню модель неможливо перебудувати швидко, тому що процес її формування об’єктивний. Однак будь-яка модель піддається зміні тільки завдяки іншій моделі.

Останні публікації з проблеми. Проблемаам гуманістичного, духовного виховання студентів, формування чіткої моральної бази присвячені праці таких авторів: Веретеннікової І.А., Кондрашової Л.В., Морозової В., Новикової Г.П., Шевченко Г.П.

Але слід підкреслити, що вивченню проблем духовного виховання студентів заочної форми навчання приділяється вкрай мало уваги. Сьогодні практично відсутній системний підхід у вивченні зазначеної теми.

Мета даної статті полягає в тому, щоб привернути увагу фахівців до проблем заочної освіти взагалі і зокрема, до теми духовного розвитку і виховання людини в тій формі освіти, де дана тема, завжди займала непомітне місце. Тема гуманістичного виховання тим більше актуальна, якщо врахувати, що чисельність студентів заочної форми навчання в країні, не менше, ніж очної.

Тому виникає соціальна необхідність у створенні такої системи (чи впровадженню її елементів), яка б змогла “вирівняти” чи

“пом'якшити” проявлення названого парадокса – спробувати почати зміни моделі заочного навчання за змістом і формою відповідно до тих змін, що відбуваються в суспільстві.

Отримані результати: Сьогодні збільшився відсоток молодих людей що навчаються на заочному відділенні. Якщо 15-20 років тому середній вік студента-заочника – 36 років – це вже соціально сформована особистість, то сьогодні, як показує елементарне дослідження, середній вік студента-заочника – 25-26 років. Не мала частина випускників шкіл воліє навчатися на заочному відділенні в силу об'єктивних причин. Очевидно, що дана тенденція буде зберігатися і підсилюватися. Показовим є той факт, що чисельність студентів у деяких ВНЗ, що навчаються на заочному відділенні часом перевищує чисельність студентів денного відділення.

Процес “омолодження” складу студентів заочного відділення приводить до того, що значна частина студентів навчається не маючи досвіду роботи з обраної спеціальності, володіє не завершеним (а найчастіше не упорядкованим циклом соціалізації і соціальної адаптації), слабо вираженими соціально-особистісними орієнтирами, звідси, як правило, відсутність комплексного сприйняття системності навчання, а найчастіше і його мотивації. У даних умовах виховний елемент практично відсутній.

З іншого боку, студентство – це особлива соціальна категорія, специфічна спільнота людей, організаційно об'єднаних інститутом вищої освіти. Від інших груп населення студентство відрізняється більш високим освітнім рівнем, що дає підстави для цілеспрямованої діяльності в даному напрямку [3, с. 183].

Звідси виникає необхідність “вирівнювання” ситуації. Головним елементом цього процесу повинна стати система ідеології виховання. В основі парадигми даної ідеології – виховний процес, що базується на цінностях гуманізму.

Це тим більше необхідно, адже ситуація зв'язана зі станом духовності в країні досить складна і неоднозначна. Постпоребудовний період наклав свій відбиток на стан культури суспільства, рівень його духовності. Духовна конструкція колишньої ідеології сильно деформувалася, нову створити поки не вдається, ймовірно тому, що суспільство повинне бути підготовленим для того, щоб функціонувати в умовах демократичних перетворень. Варто пам'ятати і про те, що демократичні цінності очевидні й однозначні для проголошення, але далеко не однозначні для розуміння і тим більше їхньої реалізації.

Сьогодні необхідно враховувати той фактор, що найбільш дієздатна частина населення країни (ті, кому 35-45 років), виховувалася на основі радянських традицій, орієнтири яких не завжди відповідають проголошеним цілям сучасного етапу розвитку суспільства, а часом є гальмом їхньої реалізації. Ймовірно даними обставинами можна пояснити той факт, що в перехідний період розвитку суспільства “втрачаються” як правило представники соціально сформованих соціальних груп населення.

З іншого боку, так назване “кризове покоління”, покоління 90-х років, що формувалося в період кризових соціальних явищ, має “свої” переконання з приводу таких моральних понять як “справедливість”, “гуманність”, “людина”, “Батьківщина” і т.п. і це явище об’єктивне. На дану ситуацію накладаємо ефект наступності поколінь. Ситуація виходить безрадісна. Тому в сучасних умовах гуманістичне виховання повинне стати соціальним державним пріоритетом.

При цьому, гуманістичний виховний процес у ВНЗ сьогодні не став вихідним, провідним і визначальним на відміну від навчального процесу як такого. Критерієм якості освіти залишається тільки рівень навчання. Вихованість студента, як досягнутий рівень його соціальної адаптації, сформованості найважливіших якостей особистості, внутрішньої готовності до професійної діяльності практично не враховується. Виховний процес гуманістичної спрямованості не може здійснюватися не залежно від інших соціальних явищ чи здійснюватися інерційно. Будь-яке соціальне явище повинне регулюватися ідеологічно, мати чіткі орієнтири, цілі, інструменти і методи їхнього застосування.

Виховання повинно бути спрямоване на цілісний розвиток особистості того, кого навчають, того що є суб’єктом цього процесу, і як управлінську діяльність зі створення умов для її соціалізації, самореалізації, формування і прийняття гуманістичних, соціально визнаних цінностей і зразків цивільного поведіння.

Виховання є важливою і невід’ємною частиною педагогічного процесу, спрямованого на досягнення двох взаємозалежних цілей: забезпечення процесу соціалізації особистості студента як громадянина суспільства, – у першу чергу і тільки в другу – формування фахівця, у цьому специфіка заочного навчання, “...Людина, що живе в суспільстві і не здатна жити без нього, є боржником стосовно нього...Зобов’язання стосовно інших людей не є

результатом довільного рішення; вони попросту оплата тих переваг, що суспільство надає своїм членам..." [2, с. 128].

Фахівець навіть найвищого рівня, що не має вираженої громадянської позиції, соціально не адаптований, що не усвідомлює свого соціального обов'язку, навряд чи знайде своє місце в суспільстві і цим суспільством буде затребуваний чи зможе в ньому реалізуватися. Нарешті, суспільству він стане не потрібний.

Тому виховна система ВНЗ повинна являти собою цілеспрямований комплекс, що сполучить мети виховання, всі види навчальної і позанавчальної діяльності і визначальний характер відносин учасників педагогічного процесу, а також відбиває специфіку організації виховного процесу в умовах заочного навчання в конкретному ВНЗ.

Конкретизуючи проблему можна визначити ймовірні напрямки організації виховного процесу у ВНЗ:

- розробка чітких напрямків виховного процесу;
- організація навчального процесу у формі єдиної комплексної системи на основі державних освітніх стандартів і їхніх виховних аспектів;
- формування системи моделей мотивації пізнавальної діяльності студентів;
- цілеполагання, планування й організація виховної роботи в процесі аудиторних занять і у позааудиторній діяльності студентів, внесення в розклад навчальних занять для всіх курсів реальної аудиторної форми індивідуальної роботи зі студентами;
- формування системи "Занурення" у спеціальність для студентів працюючих не за фахом, створення розширеної системи практичної роботи студента – заочника (не обмеженої навчальним планом);
- широке використання в навчальному процесі результатів науково-дослідної роботи студентів, досвіду практичної професійної діяльності і відображення їх у видаваних навчальних посібниках, монографіях і інших методичних матеріалах;
- конкретизація навчальних і виховних цілей і задач досліджуваних навчальних дисциплін;
- своєчасне відображення в змісті навчання і виховання результатів розвитку науки і практики;
- посилення взаємозв'язку навчального і науково-дослідного процесів на основі активізації пізнавальної діяльності тих, яких навчають,

розвитку їхніх творчих здібностей, професійної спрямованості освітнього процесу;

- диференційована організація виробничої практики студентів: для працюючих – за місцем їх роботи, для непрацюючих – на підприємствах, в установах, організаціях (за їхньою спеціальністю), що є основними споживачами випускників недержавної освітньої установи;
- застосування різноманітних форм залучення студентів до дослідницької роботи формуючих соціальну культуру і готовність студентів до нестандартного професійного рішення виробничих проблем;
- узагальнення досвіду роботи керівників, викладачів з особистісно - орієнтованому навчанню і вихованню студентів, використанню нових технологій виховання, що сприяють формуванню духовного, морального, економічного, правового, комунікативного потенціалу особистості студента і подання цього досвіду в щорічно видаваних збірниках, на семінарах, засіданнях Вченої ради, учбово-методичної ради;
- створення сприятливого психологічного клімату, гуманізуючого відносини учасників освітнього процесу;
- орієнтація педагогічного колективу на реалізацію тези “учити учитися”.

При організації системи виховного процесу гуманістичної спрямованості необхідно враховувати деякі проблеми, з урахуванням специфіки заочного навчання:

- складність контингенту тих, яких навчають: різниця віку, рівня підготовки, стажу професійної роботи, перерва у навчанні, труднощах сполучення нових видів роботи з заочним навчанням, сімейний стан, недостатність базових знань і сформованості навичок самостійної, пізнавальної діяльності, необхідних для самостійної роботи, що складає 70% навчального часу студента;
- відсутність достатньої кількості годин у навчальному плані заочного навчання для формування і корекції найважливіших якостей особистості студента;
- обмеженість контактів студентів з викладачами (40 днів екзаменаційних сесій у рік, що складають 30% навчального аудиторного часу при здачі від 10 до 12 іспитів і заліків);
- нерозуміння окремими викладачами значимості виховання в умовах заочного навчання;
- відсутність педагогічної моделі особистості випускника ВНЗ;

– недостатня увага методичних служб, кафедр до підвищення кваліфікації кадрів із проблем виховного навчання.

Наявні проблеми у вихованні студентів-заочників не дозволяють досягти бажаного рівня ефективності педагогічної діяльності й обумовлюють потребу подальшому моделюванні та побудові гуманістичної виховної системи на основі єдності особистісно орієнтованого навчання і виховання. Основною ідеєю цієї системи є розуміння навчання і виховання як допомоги заочнику в розвитку його індивідуальності, особистісному і професійному зростанні.

Іншими словами, для досягнення цілей формування особистості фахівця у ВНЗ необхідно таке навчання, що забезпечує перехід трансформаційного типу діяльності (пізнавальною) в іншу (професійний) з відповідною системою потреб і мотивів, цілей, дій, засобів [5].

Використання особистісно-орієнтованого підходу в процесі моделювання виховної системи передбачає реалізацію принципів індивідуальності і суб'єктності, що сприяють активізації навчально-виховного процесу і підвищенню рівня освіти і виховання. Змінюється сьогодні парадигма освіти в рамках “не людину вчать”, а “людина вчиться”. Позиція викладача полягає не стільки в тому, щоб повідомляти про досягнення в різних галузях знання, скільки надавати своєчасну допомогу студентам у межах доцільності їхньої особистої зацікавленості в оволодінні основами професіоналізму та майстерності [4, 16].

Розвиток гуманістичної виховної системи повинен бути спрямований на єдність навчання і виховання, що обумовлено спільністю складу їхніх елементів при всьому розходженні їхнього конкретного наповнення: різних навчальних дисциплін, що забезпечують формування світогляду, – духовного, морального, правового, економічного, естетичного виховання і різних якостей особистості (справедливості, гуманності, визнання загальнолюдських цінностей, чесності, порядності й ін.).

Виховання в процесі навчання враховує необхідні суспільству потреби і мотиви тих, яких навчають. Навчання повинне бути звернене на способи придбання знань, але воно обов'язково супроводжується формуванням ставлення до процесу і цілей навчання, професійної підготовки, турботою про загальну моральну, духовну спрямованість особистості. Іншими словами, соціалізація особистості, однією з фундаментальних складових якої є формування гуманістично – ціннісних орієнтацій, відбувається в контексті рідної культури з

урахованням діалектики зовнішнього й внутрішнього, психічного й соціального, коли зовнішні соціальні умови опосередковуються внутрішніми індивідуальними факторами” [1, с. 38].

Просування в розвитку особистості особливо помітно при усвідомленні пізнавальної потреби. Потреба в придбанні знань про об’єкт чи явище з метою їх правильного оцінювання виявляється в усвідомленні проблеми. Емоційна реакція може підкріплюватися різними аргументами, що завжди мають пряме відношення до оцінюваного об’єкта [6].

У цьому випадку навчання стає виховним. При цьому виховання не повинне бути вторинним елементом, а як мінімум рівнозначною чи базисною умовою навчання.

Система виховного процесу будь-якого ВНЗ має свої особливості, зв’язані з перевагою самостійних форм навчання, самовиховання, самореалізації. Основою формування гуманістичної системи виховання є навчальний і позанавчальний процеси, виховуюче навчання, перетворення навчання в самостійну, пізнавальну, творчу діяльність. Звідси підтверджується теза про те, що виховання це ґрунт – база, основа, що формує усвідомлення цілей навчання, а значить психологічну мотивацію пізнання [8, с. 224].

В умовах заочного навчання, як уже говорилося, зростає роль особистісно-орієнтованого виховного навчання, його диференціації й індивідуалізації. В основі цього підходу – цінність індивідуальності студента й особистості викладача, а процес їхнього подальшого розвитку – одна з головних задач системи виховання. Формування і реалізація такої виховної системи вимагає суб’єктної позиції більшості членів педагогічного колективу.

Удосконалення виховної практики можливе лише при активізації особистості і значимості позиції кожного викладача. Концептуальні ідеї особистісно орієнтованого підходу розглядаються як компоненти методологічної основи практичної діяльності учасників педагогічного процесу з моделювання виховної системи гуманістичної спрямованості.

Необхідно оптимізувати вплив виховної системи на особистість студента через включення його у позааудиторне середовище: через відносини, що складаються між учасниками педагогічного процесу, їхнє партнерство, рівноправність, доброзичливість в умовах комфортного психологічного мікроклімату при проведенні консультацій, зустрічей, занять у кабінетах,

комп'ютерних класах, читальних залах бібліотек, створення демократичного стилю спілкування.

Висновки: Гуманістична модель виховної системи в умовах заочного навчання припускає переосмислення сутності педагогічної професії, її цілей, задач і методів, реалізації розуміння функцій і ролі керівників і викладачів ВНЗ, необхідності цільового, системного регулювання, проблемно-програмного, комплексно-організованого керування соціально-педагогічними процесами без твердої регламентації. Управлінський підхід повинен бути спрямований на індивідуальний характер виховної роботи, на розкриття особистісних можливостей учасників педагогічного процесу. Для викладачів важливо не тільки опанувати новими прийомами виховання, але і знайти індивідуальні способи їхнього придбання і застосування.

Цілісність процесу оптимального розвитку особистості студента на особистісно-орієнтованій основі забезпечується подальшим розвитком гуманістичної виховної системи викладання при створенні таких умов, як:

- орієнтація викладачів на гуманістичний, індивідуально-орієнтований підхід;
- підвищення виховного потенціалу змісту освіти, забезпечення якісного освоєння державних стандартів вищої освіти, їхніх виховних компонентів;
- організація навчального процесу на основі єдності навчання і виховання, міждисциплінарної інтеграції навчальних курсів і різних видів діяльності тих, яких навчають, відповідно до прогнозованої моделі ВНЗ;
- єдність волі і відповідальності – визнання особистісного вибору студента як суб'єкта власного особистісного розвитку і його відповідальності;
- визначення результативності виховання з урахуванням дій і зусиль, прикладених тим, якого навчають, готовності і здатності до самовиховання.

Створення гуманістичної виховної системи – це умова для формування особистісних і соціальних факторів з успішного виховання в процесі навчання, розвитку пізнавальних інтересів, навичок самостійної і творчої роботи. Це дозволить створити умови для більш повної соціальної адаптації фахівця, його зажаданості суспільством.

Література

1. Веретеннікова І.А. Формування гуманістичних ціннісних орієнтацій у студентів – філологів у навчальному процесі в контексті міжкультурної комунікації. // Духовність особистості: методологія, теорія і практика. Збірник наукових праць. Луганськ, 2006. – № 1(14).
2. Власова О.І. Педагогічна психологія: Навч. посібник. – К.: Либідь, 2005.
3. Зимняя И.А. Педагогическая психология. – М., 1999.
4. Кондрашова Л.В. Педагогічні знання в змісті педагогічної підготовки майбутніх учителів.// Педагогіка вищої та середньої школи. Збірник наукових праць. Кривий Ріг, 2006. – № 14.
5. Морозова В. Личностно – ориентированный подход в подготовке современного юриста. // Учитель. – 2004. – № 4.
6. Новикова Г.П. Ориентация на гуманистические традиции и ценности как идеология инновационных образовательных процессов. //Педагогическое образование и наука. М. 2005. – №5.
7. Овсянников В.И. Исследование концептуальных основ дистанционного образования в условиях развития электронного обучения. Межвузовский центр дистанционного образования МГОПУ, 2004.
8. Сендеров В. Солидаризм – третий путь Европы? // Новый мир. – 2003. – №2.

В.В.Іванова

ОСНОВИ ПРОФЕСІЙНОЇ ТВОРЧОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ

В статье рассматривается педагогическое творчество как показатель готовности будущего педагога к профессиональной деятельности.

The article deals with the pedagogical creative work as a showing of future teachers readiness for professional activity.

Формування творчої особистості сучасного вчителя неможливо без цілеспрямованої, систематичної й педагогічно керованої підготовки студентів в умовах педагогічного університету. Розвиток творчих здібностей майбутніх педагогів, оволодіння теоретичними основами педагогічної творчості й уміннями творчої професійної діяльності протікає продуктивно, якщо педагогічний